

NEKI ODJEVNI DODACI I TEKSTILNI PREDMETI U RURALNOJ DALMACIJI

Branka Vojnović Traživuk

branka.vojnovic.t@gmail.com

Nakon prethodnog prikaza tekstilnog rukotvorstva i narodnih nošnji u Dalmaciji početkom 20. stoljeća (Vojnović Traživuk 2021, 2023) ovdje se opisuju još neki odjevni dodaci i tekstilni predmeti, čime se nastavlja popularno–stručni prikaz likovnog folkloru u nedavnoj prošlosti. Naime, uz osnovne odjevne predmete koji sačinjavaju narodnu nošnju nekog područja znatan je broj elemenata koji je upotpunjuju. Ovom prilikom posebno se govori o čarapama, obući i torbama,¹ a spominju se i neki drugi tekstilni predmeti korišteni u tradicijskom gospodarstvu i domu.

Ključne riječi: Dalmacija, likovni folklor, narodna nošnja, tekstilno rukotvorstvo

¹ Ovoj grupi predmeta također pripadaju oglavlja, kape i pojasevi koji su već spomenuti u prethodnom tekstu o narodnim nošnjama (Vojnović Traživuk 2023). U njemu nije naveden najnoviji rad o pregačama, koji je bio u postupku objavljivanja, stoga sad treba uputiti na njega: Jakšić 2022.

Čarape i obuća

Narodne nošnje iz unutrašnjosti Dalmacije gotovo redovito uključuju vunene čarape, koje su se oblačile u slojevima kao svojevrsna podloga za kožne opanke. To je bila tipična oprema stopala i donjeg dijela noge na cijelom dinarskom području, pa su se svi ti elementi zajedno najčešće nazivali *obuća*. Slojevitost čarapa, njihovi ukrasi i usklađenost s odjevnim kompletom ukazuju na posebnu pažnju koja se pridavala ovom segmentu tradicijske odjeće. Razlikovale su se svakodnevne (jednostavni oblici bez ukrasa) i svečane varijante (složnije i bogato ukrašene forme), kako je vidljivo na slici 1.

Slika 1

Na prvi pogled čini se kako su ženske i muške čarape bile svugdje iste. No, etnološka literatura bilježi brojne varijante. Muške i ženske čarape koje su gotovo uvijek bile pletene na pet igala mogle su biti od bijele, crne, crvene ili raznobojne vune. Također su mogle biti različite visine; do koljena, do pola lista, do gležnja ili su prekrivale tek prednji dio stopala. Često su se na stopalni dio ispleten od nebojane vune prišivali sukneni dijelovi koji su ponekad mogli biti i samostalni omotač oko potkoljenice.² Ukrašavale su se samo vidljive površine i to direktnim vezom po suknu ili prišivanjem izvezenih komadića raznobojnog sukna (*građa*),³ te srmom, šljokicama i kositrenim ili olovnim

² Suknena obuća bez stopala koja oblači samo cjevanicu drži se ostatkom iz ranoga srednjega vijeka (Gušić 1955, 171).

³ Kao kod drugih gornjih odjevnih predmeta, primjerice ženskog haljetka bez rukava (*sadak, jačerna*).

glavicama (*pulijama*). Naročito su bogato ukrašeni sukneni *grlići* koji obavijaju potkoljenu, a spajaju se metalnim kopčicama. U ženskoj inačici oni su najčešće izvezeni svilom, dok se kod muškaraca osim nježnog sviloveza pojavljuje i puniji vez vunom, srmom te ukras aplikacijom svjetlucavih *pulija* i dekorativnih metalnih pločica.

Detalniji uvid u prikupljenu etnografsku građu pokazuje da su prvi tekstilni dio obuće koji štiti donji dio noge sa stopalom bile bijele *bječve* visoke otprilike do sredine listova. Na njih idu čarape, koje ponekad nose naziv *grlići* ili *terluci*, *trluci* po svojem gornjem dijelu. Donji dio sa stopalom pleten je od vune i često prošaran pletenim uzorkom. Gornji je dio kruta šira cijev, koja je kod žena visoka do pregiba ispod koljena, gdje se steže *podvezama*, dok kod muškaraca seže do sredine listova. Kao što smo rekli, taj gornji dio veoma je ukrašen, često navezen i opšiven *građom*. Uglavnom se kod muškaraca takvi sukneni *grlići* zatvaraju s unutarnje strane noge *kopčama*. Treći sloj čine *nazuvci*, *nazupci*, *priglavci* ili *natikače*, i to od sasvim kratkih *nazubaka* u južnom primorju, koji pokrivaju samo prste na nozi, do *priglavaka* u planini koji dosežu povrh gležnjeva te imaju vrlo ukrašene *grlice* (Gušić 1955, 171).

U raznim nazivima za ove vunene predmete naziru se utjecaji koji su slijedili tijekom više stoljeća. Tako su nazivi *nazuvci*, *priglavci*, *grlići* slavenskog porijekla, dok su *bičve*, *bječve*, *klašnje* romanskog, a čarape, čorape, *terluci* turskog izvora (Radauš Ribarić 1975). U samim imenima vlada velika raznolikost pa se često naziv pojedinog elementa ne slaže s oblikom, odnosno označava drugačiji predmet od onog u drugom selu. No, oblici osnovnih dijelova *obuće* slični su u cijelom zaleđu. Uz kožne opanke tekstilna obuća uvijek je izrađena od pletene domaće vunene niti ili od sukna, odnosno stupane vunene tkanine te dodatno ukrašena vezenjem. Stoga, kao kod promatranja cjelovite narodne nošnje i u ovom njezinu segmentu važno je uočiti varijante pojedinih lokaliteta koje se odlikuju posebnostima, a odgovaraju tipskoj cjelini šireg područja.

Primjerice, u sjevernoj Dalmaciji zabilježeno je razlikovanje u načinu ukrašavanja ženskih *bičava* ili *bječvi* prema vjerskoj pripadnosti. Taj modri ili crni omotač oko listova od sukna (ili pana) koji se vezuje pod koljenom *podvezom* od gajtana, a ispod stopala pridržava suknenim *potpetnjakom*, ima jedan detalj koji čini razliku između hrvatske i srpske nošnje. To je vezeni ukras (*grada*), koji je kod prve komponiran u tri okomite sljubljene pruge (Slika 2), a kod druge u dvije okomite i jednu vodoravnu prugu poviše koje prate izrez

na donjem dijelu nogavice (Slika 8). Na ovakve *bičve* obuvaju se *nazupci* (čarape) sastavljeni od pletenog stopalnog dijela i suknenog *grlića* oko gležnja, ukrašenog *građom* te bočno zakopčanog *kukicama* i *spunjama*. Takva je bila i muška vunena obuća (Slika 3) koja je također raskošno ukrašena vezom po čohi i pletivu, nazubljenom čohom (*istrigama*), šljokicama i ružicama od vune (*dulima*). Za razliku od toga djevojke su nosile pletene *klašnje* koje su bile u obliku omotača oko listova s uzicom ispod stopala (Gamulin 1988, 13, 24).

Slika 2

Slika 3

Za vrličko područje zabilježeni su nešto drugačiji nazivi i oblici te razlikovanje s obzirom na mušku ili žensku nošnju. To su, prema redu oblačenja, *bičve* ili čarape, zatim *obuća* te *obojci* kao treći sloj.⁴ *Obojci* su pleteni od bijele vune u formi stopala bez pete, često ukrašeni vezom (Slika 4). Oni su isti za oba spola kao i *obuća* koja ima pleteno stopalo i sukneni gornji dio (*grlić*) ukrašen vezom i aplikacijama (Slika 5, Slika 6), s prorezom koji se zakopčava *kukicama* i sponama. Međutim, razlikuju se muške *bičve* ili čarape od ženskih *bičava*. Prve su u obliku niskog valjka, odnosno omotača ispletenog od bijelog pamuka u čipkastom bodu. Obuvaju se kao najviši dio svečane obuće te su njezin ukrasni završetak koji ispod koljena pridržavaju ukrasne kožne *potkoljenjače* (Slika 7). Za razliku od toga kod udanih žena *bičve* su od modrog sukna u obliku visokog omotača te pokrivaju list noge, a vezuju se uzicama pričvršćenima uz gornju ivicu. Otraga imaju otvor s *kukicama* za

⁴ Također su zabilježeni kao *bičve*, *obuća s terlucima* i *napršnjak* (Gušić 1955, 184).

kopčanje i uz njih vezeni ukras (*grada*), te rubni gajtan (Slika 8). U vrličkom području također su zabilježene posebne djevojačke *klašnje* (Slika 9) s

Slika 4

Slika 5

Slika 6

Slika 7

Slika 8

Slika 9

pletenim ukrasom, koje pokrivaju potkoljenu. Izrađivale su se od bijele, crne, modre i zelene vune, a u novije vrijeme od pamuka. *Klašnje* su istog naziva i oblika kao one prethodno spomenute iz sjeverne Dalmacije.

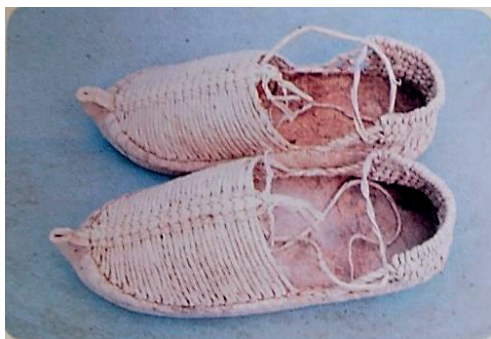
Sve opisane varijante vunениh čarapa odgovaraju jedinstvenoj kožnoj obući koju su nosili muškarci i žene (Slika 10). To je opanak *oputaš* ili *pripletnjak* koji se smatra tipičnim dinarskim kulturnim elementom u unutrašnjosti Dalmacije. No, nekoć je bio rasprostranjen i na primorskom području kao radna obuća.⁵ Donji dio napravljen je od sirove volovske kože, koja se oblikovala pomoću kalupa, a prednji gornji dio i stražnji uz petu načinjen je preplitanjem usukane ovčje kože (*oputa*) ili crijeva. Na prednjem dijelu poplat je blago izdignut kako bi tvorio mali kljun. Na krajevima pete nalazi se dulji komad opute kojim se opanak vezuje oko gležnja.

Ovakav opanak bio je izrazito udobna obuća prikladna za dugotrajno hodanje i stajanje, koja je odgovarala kraškim vrletima. Uglavnom su ih izrađivali domaći majstori – opančari kojih je bilo, primjerice, u Poljicima, po nekoliko u svakom selu. Također je zabilježeno da su ih izrađivale starije žene u kućnoj radinosti za vlastite potrebe i užu zajednicu. S druge strane opanci su se mogli kupiti na sajmu u većem naselju ili gradu. Otprilike od sredine 20. stoljeća zamijenila ih je kožna obuća s gumenim potplatom (*gumaši*).⁶

Na jadranskom području bila je rasprostranjena niska obuća s ravnim potplatom (*firale*, *kondure*) najčešće crvene boje, koja sprijeda završava u šiljak (Slika 11). Ova svečana obuća izrađivala se od mekane kože pa je bila veoma lagana, poput papuče. Uz nju su se nosile jednostavne bijele, rjeđe crvene čarape od tanke vunice ili pamučnog konca. *Firale* su se sačuvale do danas kao ženska obuća, iako su bile dio muške jadranske nošnje sve dok je ona bila u uporabi. Najduže su se zadržale u Konavlima. Često su se istovremeno koristile ovakve cipelice kao svečana obuća i radni opanci. Primjerice, na otocima Mljetu i Lastovu uz svakidašnju odjeću nosili su se opanci od sirove kože i opute, a za posebne zgode obuvale su se papuče od crvene *kajser* kože, kao i u drugim dubrovačkim krajevima (Gušić 1955, 130).

⁵ Primjerice, u splitskom Velom Varošu, koji je bio predgrađe grada, opanak se održao kao radna obuća težaka sve do početka II. svj. rata.

⁶ Zanimljiv zapis ostavio nam je don Frane Ivanišević početkom 20. stoljeća (Ivanišević 1987, 147): „Sada mladarija kupuje u gradu novu vrst opanaka od vine kože. To su zatvoreni opanci s uzicom i peklon navr'nogu u grnatu. Zovu ji *riški* opanci, jer su se najviše kupovali u sešskoj Rici, ili *krovati*, jer okrojani kako u "Rvaskoj nosu selaci."

Slika 10

Slika 11

Torbe

U tradicijskoj kulturi Dalmacije vunena torba nije bila samo odjevni dodatak kao nadopuna ženske narodne nošnje, već su je prema potrebi nosili i muškarci.⁷ Općenito, torba je označavala udaljenost od doma te je kao spremnica za prijenos sadržaja imala utilitarnu namjenu. To je očito kod velikih torbi koje su služile kao vreće za prijenos tereta ili su imale neku drugu gospodarsku funkciju. Manje torbe koje su se nosile uz svečane nošnje u Dalmaciji početkom 20. stoljeća imale su naglašen dekorativni karakter pa su bile naročito lijepo ukrašene (Slika 12).

⁷ To potvrđuje i rani prikaz Kaštelanina u narodnoj nošnji (Slika 12a) iz knjige *Dalmacija kako ju je opisao profesor doktor Frane Carrara...* iz 1846. g. (Carrara 2006). O širem kulturološkom (semiotičkom) značenju torbe vidjeti: Braica 1998.

Slika 12

Slika 12a

Tkanjem i izradom torbi najčešće su se bavile posebno vješte žene unutar seoske zajednice, što se nastavilo još dugo nakon što je narodna nošnja izašla iz upotrebe. Početkom 20. stoljeća započela je njihova suvenirna izrada u novom građanskom kontekstu,⁸ što se sporadično nastavilo i kasnije. U postupku izrade torbe su najprije bile oblikovane na tkalačkom stanu kao vunena tkanina sa šarama i prugama, a potom su se ukrašavale kitama vune, resama ili vezenim komadima sukna (*građa*). U ukrasu su prevladavali klješani rombovi i pruge koje su mogle biti vodoravne ili okomite, ovisno o načinu tkanja i spajanju stranica. Njihov kolorit, u kojem najčešće prevladava crvena boja i ujednačeni tkani motivi, veoma je sličan onima zastupljenima na ženskim pregačama.

Ručice torbe bile su zapravo uzice koje su se izrađivale međusobnim povezivanjem raznobojnih vunениh niti. Osim torbe s jednom ručicom koja se nosila ovješena o ramenu, a koja je danas najpoznatija kao ženska (*curska*)

⁸ Primjerice, u splitskoj Obrtnoj školi i rukotvorskim udrugama između dva svjetska rata.

torba, bile su zastupljene i one s posebnim načinom zatvaranja. Njihov otvor stezao se pomoću vodoravno položene uzice provučene kroz petljice uz njen gornji rub. Krajevi uzice pričvršćeni su uz bočne stranice tako da prelaze u dvije okomite ručice. Stezanjem uzice gornji se dio torbe skuplja, a ručice produljuju, pa ona poprima oblik ruksaka koji se nosi na leđima ili na jednom ramenu (Slika 13). O tome govore i sačuvani nazivi: *torba za uprt*, *uprtnjača*, *naprtnjača* ili *smrškača* (Ivanišević 1987, 150 i Gušić 1955, 187).

Slika 13

Slika 14

Među svim torbama najsvečanije su bile one koje su se nosile na vjenčanju kao dodatak uz raskošnu žensku nošnju. Primjerice, u Poljicima je zabilježena *nevistaška torba* koja je bila dio obavezne opreme mladenke. Ona pripada torbama zvanima *rušnice*, koje su bile manjih dimenzija, ljepše otkane, a nosile su se u ruci (Ivanišević 1987, 150). U Konavlima su bile poznate svečane ženske torbice (Slika 14) na kojima je prevladavala tamno crvena boja i geometrijski motivi (Benc Bošković 1983, 103). Za odlazak u grad žene i muškarci obično su koristili torbe otkane od bijele i/ili crvene vune, najčešće komponirane kao bijela pozadina sa crvenim prugama (*Ibid.*).

Od sačuvanih primjeraka izrazito bogat ukras imaju svečane torbe u sjevernoj Dalmaciji (Slika 15, 16) na kojima se također pojavljuju starinski klječani motivi kao na pregačama. Osim toga, prednjica torbe bogato je ukrašena rubnim resama, komadićima sukna s višebojnim vezom, srmom

te olovnim ili kositrenim kružićima (Ivančić i Jakšić 2009, 46). Za razliku od kičene prednjice, stražnja je strana jednostavno otkana s motivom vodoravnih usporednih crta.

Slika 15

Slika 16

Dok na primjercima iz sjeverne Dalmacije prevladava tamniji kolorit, u Cetinskoj krajini i Vrlici veći je raspon boja i dojam šarenila. Živi kolorit istovrsnog uzorka tipičan je za srednjodalmatinske klječane torbe i pregače u obje verzije tkanog ukrasa. To su horizontalni nizovi romboidnih motiva (Slika 17) ili same uzdužne pruge na kojima prevladava žarkocrvena boja (Slika 18).

Torba je također bila neizostavni dio pastirske opreme. Za tu svrhu uglavnom su se koristile one otkane od jednoboje vune s jednostavnim ukrasom ili bez njega. U Poljcima je početkom 20. stoljeća zabilježena mala čobanska torba u kojoj je pastir nosio kruh i drugu hranu (Ivanišević 1987, 150). Osim toga, u Bukovici je djevojka koja je čuvala stoku nosila sa sobom *torbu pletivaču* u kojoj je držala pletivo i vezivo (Gušić 1955, 186).

Slika 17

Slika 18

U srednjoj Dalmaciji bile su česte torbe pod nazivom *zobnice* (Slika 19). Sam naziv nastao je od namjene torbe koja je služila za hranjenje konja (zoblju), ali se s vremenom proširio na torbe koje su se koristile i u druge svrhe, primjerice za nošenje hrane u polje. Mogle su biti otkane od vune i kostrijeti ili samo od vune u prirodnom tamnobijelom i smeđem tonu s detaljima crvene boje. Tkale su se izmjenično tamnom i svijetlom vunom tako da su obostrano tvorile okomite široke pruge, obično rubljene crvenom linijom. One svečane dodatno su se ukrašavale crvenim kitama vune s nekoliko zelenih niti. Ovakve torbe ostale su u širokoj upotrebi još u drugoj polovici 20. stoljeća vjerojatno zbog jednostavnog tkanja nebojane vunene niti. Zbog raznovrsne namjene sam se naziv ponekad koristio u općenitom značenju za vunenu seosku torbu.

Slika 19

Slika 20

Torbe koje su se koristile za rad u pravilu su bile većih dimenzija, jednostavno otkane i bez dodanih ukrasa, a imale su različite gospodarske namjene. Sijalo se iz vunениh torba, kukuruz se nosio u mlin u *ararima*, a teret prenosio u *bisagama* na leđima konja i magarca. U Poljicima je zabilježena bijela torba *strunjača*, koju u Kostanju i Podgrađu još zovu *simenjača* jer se u njoj nosi sjeme u polje (Ivanišević 1987, 150). Istog je naziva i namjene bijela torba *simenjačica* iz Gata, izrađena u Docu Donjem (Slika 20). U Konavlima je zabilježena *vreća mlinarica* koja je služila za transport žita na konjima do mlinica ili za prijevoz drugih predmeta (Benc Bošković 1983, 104). Velike vreće bile su otkane vunom prirodne bijele boje koja se često miješala s kostrijeti, te s ponekom prugom kontrastne boje. Osim toga, velike monokromne torbe mogle su biti izrađene i od brniste, dakle od biljnih vlakana.⁹

Slika 21

Bisage su bile dvostruke torbe izrađene od otkanog duguljastog pravokutnika koji na bočnim stranicama ima po jedan džep načinjen preklapanjem tkanine, a služile su za transport i za sijanje. U potonjem slučaju okomito okrenuta *bisaga* prebacila bi se preko ramena, a džepovi napunili sjemenjem (Slika 21). U Konavlima su zabilježene *bisage* istog oblika s utkanim ukrasom komponiranim na vidljivim vanjskim površinama, koje su se koristile za transport. One bi se prebacile preko sedla konja ili magarca pa je teret bio raspoređen na dvije strane. U toj namjeni zabilježene su i u svečanim prigodama kao što je prijenos darova u sklopu svadbenih običaja (Benc Bošković 1983, 104).

⁹ Primjerice, *arar* iz Dograda kraj Trogira u Etnografskom muzeju Split (inv. br. XV/792).

Ovakve i slične velike torbe koje su se koristile u gospodarstvu bile su zastupljene u cijeloj Dalmaciji, pa tako i na njenom jadranskom području. Zbog jačeg urbanog utjecaja kojim se mijenjalo gospodarstvo s pratećim predmetima svakodnevne uporabe, danas su sačuvani tek rijetki istrošeni primjerci. Stoga je *bisaga* iz Paga na otoku Pagu s početka 19. stoljeća, koja se čuva u Etnografskom muzeju Split (inv. br. XV/285), zapravo raritet.

Na priobalnom području Dalmacije možemo uočiti i poneku svečanu torbu s klječanima i motivima, koja je sastavni dio narodne nošnje, primjerice u Konavlima ili sjevernoj Dalmaciji, što govori o miješanju jadranskih i dinarskih kulturnih elementa. Takva je tkana torba s bogatim ukrasom vunjenih i suknenih resa iz Privlake kod Zadra, koja u potpunosti odgovara onima iz unutrašnjosti (Slika 22). Zanimljiva je, dakako, i vunena torbica koju nosi otočanin iz okolice Zadra na prikazu muške narodne nošnje iz sredine 19. stoljeća (Slika 12a).

Slika 22

Pokrivači

Na kraju treba spomenuti tipične dinarske vunene pokrivače za krevet, koji su se izrađivali spajanjem dva ili tri duguljasta pravokutnika otkana u cijeloj širini tkalačkog stana. Nakon toga su se mogli stúpati pod mlazom vode tekućice u mlinu i/ili pod drvenim batom, čime bi materijal postajao kompaktniji i čvršći. Najčešće su bili izrađeni od prirodne boje vune (bijela i *mrka*) s ukrasnim prugama, rjeđe od bojane vune s krupnim karo uzorkom. Najpoznatiji su bili oni zabilježeni kao *sukanci*, dok su *biljci* u pravilu bili deblji i grublje teksture.

Kao njihov priobalni pandan može se spomenuti ukrasni prekrivač za krevet od pamučnog konca (*kuvertur*), koji se od početka 20. stoljeća sve češće javljao u jadranskim naseljima u blizini gradskih središta. Od prethodnih pokrivača potpuno se razlikovao laganijim finijim materijalom i reprezentativnom funkcijom prekrivača kreveta, te čipkarskom tehnikom i likovnim izrazom koji je usklađen s jadranskom tradicijom akromatične dekoracije.

Spomenuti primjeri potvrđuju prisustvo raznovrsnih likovnih komponenti vidljivih na muzejskim predmetima koji prezentiraju takozvanu narodnu umjetnost. U dijakronijskom smislu prepoznaju se arhaični i srednjovjekovni elementi u gorskoj te novovjekovni stilski utjecaji u jadranskoj Hrvatskoj.

Umjesto zaključka

Ovim se člankom zaokružuje cjelina kojom su predstavljeni tekstilni predmeti u ruralnoj Dalmaciji s početka 20. stoljeća kao bitan dio hrvatskog likovnog folklor. To je pregled tekstilnog rukotvorstva kao posebne vještine te narodnih nošnji kao odjevnih cjelina i njihovih detalja oblikovanih u skladu s prevladavajućim ukusom. Korišteni su podaci vezani uz sakupljene etnografske predmete i objavljenu literaturu koja uglavnom pripada hrvatskoj kulturnopovijesnoj etnologiji. Uočeno je kako međusobni utjecaji dvaju kulturnih područja u Dalmaciji zapravo otežavaju i dovode u pitanje klasifikaciju koja se zasniva na njihovim razlikama.

Iako su se još početkom 20. stoljeća relativno jasno razlikovali tradicijski kulturni elementi u unutrašnjosti i priobalju Dalmacije, tijekom vremena sve su se češće susretali i prožimali uz neprestani dotok novijih utjecaja. Karakteristični oblici i kolorit, pa čak i nazivi pojedinih likovno oblikovanih predmeta zapravo su bili dominantne pojave u trenutku etnografskog bilježenja te su se nakon toga, u drugačijem kontekstu, mogle promijeniti gotovo do granice prepoznatljivosti. Zbog svega navedenog krajnje je vrijeme za prikupljanje i sintezu disperziranih etnografskih podataka s ciljem povezivanja sabrane etnografske građe u suvisle cjeline, što je i preduvjet za daljnja istraživanja novim pristupima.

Literatura:

Benc Bošković, Katica. 1983. „Konavle, tekstilno rukotvorstvo i narodna nošnja“. *Etnološka istraživanja* 2: 103-105.

Braica, Silvio. 1998. „Retorikom starih u carstvu znakova“. *Ethnologica Dalmatica* 7: 5-152.

Carrara, Frane. 2006. *Dalmacija kako ju je opisao profesor doktor Frane Carrara: s 48 minijturnih prikaza predstavljajući najvažnije narodne nošnje*. Split: Etnografski muzej Split.

Gamulin, Jelena. 1988. *Narodna nošnja Vrlike*. Zagreb: Kulturno prosvjetni sabor Hrvatske.

Gušić, Marijana. 1955. *Tumač izložene građe*. Zagreb: Etnografski muzej Zagreb.

Ivančić, Sanja i Ida Jakšić. 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: Tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzeja Split*. Split: Etnografski muzej Split.

Ivanišević, Frano. 1987. *Poljica, narodni život i običaji. Reprint izdanja JAZU iz 1906. i neobjavljena građa*. Split: Književni krug.

Jakšić, Ida. 2022. „Pregalaštvo – pregače iz Zbirke nošnji Dalmatinskog zaleđa Etnografskog muzeja Split“. *Ethnologica Dalmatica* 29: 93–134.

Lulić Štorić, Jasenka. 2003. *Vez i čipka sjeverne Dalmacije*. Zadar: Narodni muzej Zadar.

Lulić Štorić, Jasenka, Olga Oštrić i Branka Vojnović Traživuk. 2005. *Narodne nošnje sjeverne Dalmacije*. Zadar: Narodni muzej Zadar.

Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*. Zagreb: Spektar.

Vojnović Traživuk, Branka. 2021. „Tekstilno rukotvorstvo u Dalmaciji“. *Ethnologica Dalmatica* 28: 19–49.

Vojnović Traživuk, Branka. 2023. „Narodne nošnje u Dalmaciji kao odjevni kompleti s posebnim detaljima“. *Ethnologica Dalmatica* 30: 5–47.

Popis slikovnih priloga:

Slika 1. Ženska obuća, Sjeverna Dalmacija. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Slika 2. Bičve i nazuvci katolkinje, Prkos, između dva sv. rata. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzeja Split*, str. 58.

Slika 3. Nazupci muški, Prkos, poč. 20. st. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić. 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzeja Split*, str. 59.

Slika 4. Obojci i opanci. Objavljeno u Gamulin, Jelena. 1988. *Narodna nošnja Vrljke: priručnik za rekonstrukciju nošnje*, str. bez numeracije.

Slika 5. Obuća muška. Objavljeno u Gamulin, Jelena. 1988. *Narodna nošnja Vrljke: priručnik za rekonstrukciju nošnje*, str. bez numeracije.

Slika 6. Obuća ženska. Objavljeno u Gamulin, Jelena. 1988. *Narodna nošnja Vrlike: priručnik za rekonstrukciju nošnje*, str. bez numeracije.

Slika 7. Bičve i potkoljenjače, dio muške obuće. Objavljeno u Gamulin, Jelena. 1988. *Narodna nošnja Vrlike: priručnik za rekonstrukciju nošnje*, str. bez numeracije.

Slika 8. Bičve udate žene. Objavljeno u Gamulin, Jelena. 1988. *Narodna nošnja Vrlike: priručnik za rekonstrukciju nošnje*, str. bez numeracije.

Slika 9. Klašnje pletene, dio djevojačke obuće. Objavljeno u Gamulin, Jelena. 1988. *Narodna nošnja Vrlike: priručnik za rekonstrukciju nošnje*, str. bez numeracije.

Slika 10. Dječji opanci, okolica Sinja, 1954. g. EMS-XVI/689/1 i /2

Slika 11. Konavljanin sa ženom i djevojkom (donji dio fotografije), Čilipi. Objavljeno u Radauš Ribarić, Jelka. 1975. *Narodne nošnje Hrvatske*, str. bez numeracije.

Slika 12. V. Meneghello Dinčić, *Susret seljanki iz okolice Obrovca*, oko 1925. g. EMS-630: SLT; 1089.

Slika 12a. Grafički list iz knjige F. Carrara „Dalmacija...” (1846. g.) s legendom: *Otočanin blizu Zadra...* EMS-630: SLT; 1364.

Slika 13. Torba *naprtnjača*, Lovreč, I. pol. 20. st. EMS-XV/2115

Slika 14. Torbica, Dubrovnik, poč. 20. st. EMS-V/5724

Slika 15. Torba *zobnica*, Lisičić, I. pol. 20. st. EMS-XV/2569

Slika 16. Torba, okolica Obrovca, konac 19. st. Objavljeno u Ivančić, Sanja i Ida Jakšić, 2009. *Život na sjeveru Dalmacije: tekstilna građa sjeverne Dalmacije iz fundusa Etnografskog muzeja Split*, str. 41.

Slika 17. Torba, Konjsko, 1946. g. EMS-XV/1507

Slika 18. Torba *crljena*, Lečevica – Vučevica, 1940. g. EMS-XV/2615

Slika 19. Torba *zobnica*, Gala, 1940. g. EMS-XV/2623

Slika 20. Torba *simenjačica*, Gata, 1955. g. EMS-XV/1960

Slika 21. *Bisage*, Koljani, 1930. g. EMS-XV/2146

Slika 22. *Klječana* torba, Privlaka, kraj 19. st. EMS-V/9026

Summary

Some clothing accessories and textile items from rural Dalmatia

Building on a previous exhibition of early 20th-century textile crafts and traditional costumes from Dalmatia, this article describes other clothing accessories and textile items, thus continuing on recent lay-friendly, expert portrayals of folk art. Basic clothing items that constitute a certain region's traditional attire are usually complemented by other pieces. This text focuses on socks, footwear, and bags, while also mentioning other textile items used in the traditional economy and households.

Keywords: Dalmatia, folk art, traditional costume, textile craftsmanship